УДК 371.3:811.111

Парсяк О.Н., Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили

Парсяк Ольга Никифорівна – старший викладач англійської мови МДГУ ім. Петра Могили. Коло наукових інтересів – формування екологічної свідомості студентів у процесі вивчення англійської мови.

Навчання читання професійно орієнтованої літератури на початковому етапі в непрофільному вищому закладі освіти

У статті викладено погляди вітчизняних, зарубіжних вчених та автора на доцільність роботи з професійною літературою на першому курсі непрофільного вищого закладу освіти.

The viewpoints of Ukrainian and foreign scientists concerning the importance of working at professional texts for the first-year students is under the author's consideration in this article.

Відповідно до Рекомендацій Ради Європи з питань мовної освіти випускник вищого навчального закладу повинен демонструвати практичні вміння читання професійних статей і текстів на сучасні теми [10]. Тому одним з важливих аспектів методики навчання англійської мови у вищих закладах освіти є проблема спеціалізації в мові, тематики і змісту навчальних матеріалів, їх зв'язок з профільними дисциплінами.

Проблеми навчання читання, в тому числі читання професійної літератури в процесі вивчення іноземної мови, досліджували: С.К. Фоломкіна, С.П. Шатілов, Т.П. Сальнікова, Н.Д. Гальскова, Г.В. Барабанова, В. Калінін, Т.С. Клєпікова, О.М. Шерстюк, І.М. Шульга, Johns Ann, Л.М. Єрмолаєва, К.Ф. Кусько та інші. Зокрема О.М. Шерстюк і І.М. Шульга приділяють значну увагу розвитку самостійної роботи в процесі навчання читання, пропонують використання дидактичних матеріалів для самостійної роботи. Т.П. Сальнікова звертає увагу на проблему навчання зрілого читання, процес формування якого містить розвиток техніки уміння й стратегії читання у природній комунікації. Н.Д. Гальскова зауважує, що метою будь-якого читання є отримання інформації, в той час як об'єктом розуміння є зміст того, що читається. Г.В. Барабанова дає обгрунтування концепції навчання професійно орієнтованого читання іноземною мовою в технічних вищих навчальних закладах на матеріалі академічних і науково-технічних регістрів. Заслуга С.П. Шатілова полягає в тому, що він обгрунтував когнітивно-комунікативний метод навчання іноземної мови в 90-х роках минулого сторіччя.

Ann Johns виділяє п'ять ключових понять, що характеризують когнітивний підхід до навчання читання в цілому: схеми, інтерактивність, значеннєва обробка тексту, набір читацьких стратегій, метакогнітивну усвідомленість.

Проте, проаналізувавши роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, мусимо зауважити, що проблеми навчання читання професійної літератури саме на першому етапі непрофільного вищого закладу освіти, створення сприятливих умов для цього, на наш погляд, ще недостатньо досліджені в сучасній методиці.

Тому метою нашого дослідження є обгрунтування доцільності навчання читання професійно орієнтованої літератури, починаючи з першого курсу в непрофільному вищому закладі освіти.

Ми вважаємо, що вже на першому етапі навчання в університеті необхідно включати в процес вивчення іноземної мови текстовий матеріал для читання та усного мовлення, пов'язаний з майбутньою професійною діяльністю студента. Це дозволить вже на першому курсі вивчати конкретну професійну лексику з тієї чи іншої галузі науки. Перевага такого підходу видається нам доцільною, оскільки в такому випадку про-

цес навчання англійської мови наближується до навчання профілюючих дисциплін.

Слід зазначити, що добір текстів для читання на даному етапі є відповідальною і важливою роботою. За К.Ф. Кусько, "текст за фахом – це передусім засіб становлення та розвитку... мовнопрофесійної активності". Вдало підібраний текст виховує, як зазначає К.Ф. Кусько, "культуру темінологічного спілкування" студентів, розширює їх "професійно орієнтовану ерудицію," формує у студентів комунікативну спроможність, необхідну для професійного спілкування як в усній, так і письмовій формі. Найбільш доцільним матеріалом для читання на даному етапі ми вважаємо науково-популярні тексти з профорієнтацією. Лексичний склад таких текстів має відповідати загальновживаному рівню мови. Що стосується вузькоспеціальних проблем, що доступні тільки за умови наявності відповідної професійної підготовки, якої першокурсники ще не мають, то вони не включаються в зміст тексту. Таким чином, відбувається поступове знайомство із загальнонауковою лексикою. Такі тексти цілеспрямовано готують студентів до сприйняття суто наукової літератури.

Відомо, що в процесі будь-якого навчання, а особливо в процесі навчання англійської мови, значне місце належить такому фактору, як мотивація. "Мотивація – запускний механізм оволодіння іноземною мовою" [6]. Один з видів мотивації, а саме "перспективна мотивація" (Л.М. Єрмолаєва), пов'язаний з усвідомленням віддаленої мети навчання, тобто з майбутньою роботою студента як фахівця. Другий вид мотивації, за Л.М. Єрмолаєвою, – "процесуальна мотивація" – обумовлює зацікавленість студентів у виконанні навчальних дій під час занять і самостійної роботи. Це забезпечує високий рівень пізнавальної активності. Керуючись цим, необхідно, щоб всі навчальні матеріали, особливо тексти для читання, які пропонуються студентам, були для них цікавими своїм змістом, містили нову цінну інформацію, що відповідає їх інтелектуальним і духовним запитам.

У методиці навчання англійської мови існують певні вимоги до текстів, що пропонуються для читання: в текстах повинні розкриватися актуальні, цікаві студентам проблеми, а також загальні проблеми, що стосуються не тільки майбутнього фаху, але й загальнолюдських цінностей. Інформація, яка міститься в тексті, проблеми, про які йдеться, повинні впливати на емоційний стан студентів, торкатися сфери їх інтересів, спонукувати до вираження особистого ставлення до того, що сприймається через прочитане. Читання краєзнавчих текстів, на нашу думку, теж необхідно використовувати на початковому етапі. Особливо доцільно робити це в першому триместрі, тому що такі тексти мають загальноосвітнє значення і зацікавлюють студентів.

Зрозуміло, що першокурсникам важко в першому триместрі будувати самостійні висловлювання англійською мовою навіть з приводу загальних питань, що стосуються їх майбутньої професії, оскільки вони ще не мають достатньої інформації з тієї чи іншої галузі знань для того, щоб виразити свою думку, побудувати самостійне висловлювання. В другому триместрі студенти вже мають деяку уяву про свою спеціальність – вони вже ознайомилися з певними професійними дисциплінами. Крім того, як вже зазначалося, матеріалом для читання є тексти з профорієнтацією, що містять професійну лексику, яку можна використовувати надалі в процесі вивчення професійної англійської мови.

Ми дотримуємося думки, що в процесі навчання англійської мови слід враховувати вікові, інтелектуальні особливості студентів та їх мотивацію до вивчення іноземної мови. Для студентів першого курсу характерними є аналітичне мислення, здібність і схильність до абстрактного мислення, узагальнення і систематизації інформації, що сприймається в курсі вивчення мови, бажання продемонструвати свої здібності, обізнаність, зацікавленість у навчанні.

Слід зазначити, що читанню в непрофільному вищому закладі освіти приділяється основна увага тому, що саме читання може знайти найбільш широке застосування в майбутній професійній діяльності студента.

Метою навчання читання на першому курсі є досягнення рівня зрілого читання, яке забезпечує достатнє розуміння змістовної інформації в писемних джерелах. Зріле професійно орієнтоване читання англійською мовою визнається важливим тому, що володіння саме цим видом мовленнєвої діяльності входить в інтереси майбутнього спеціаліста, оскільки іншомовне читання є основним засобом отримання інформації з метою її подальшого використання у професійній діяльності [1, с. 31]. "Оволодіння зрілим читанням дає в руки студента інструмент для навчання, перетворюючи іноземну мову в такий же засіб усвідомлення світу, як і рідна мова" [1, с. 29].

Основні цілі, які ми ставимо в першому триместрі: формування лексично-граматичних навичок читання, засвоєння студентами словникового запасу, оволодіння потенційним словником, оскільки зріле читання має на меті осмислення всієї інформації, яку містить запропонований для читання текст.

Наступне завдання, що входить у загальну мету навчання читання на першому курсі непрофільного вищого закладу освіти, є формування навичок і вмінь, необхідних для вилучення смислової інформації з тексту.

І, нарешті, кінцевою метою навчання читання є формування навичок і вмінь читання з різною глибиною розуміння прочитаного залежно від мети, що стоїть перед читачем. Відомо, що за ознакою глибини розуміння читання поділяють на проглядове, ознайомлююче і вивчаюче (терміни С.К. Фоломкіної). Студентам необхідно оволодіти всіма трьома видами читання, але при цьому провідне місце займає ознайомлююче читання. Цей вид читання передбачає самостійне читання незнайомого тексту з охопленням основного змісту. Воно проводиться в аудиторії під час одного заняття і включає такі етапи:

- добір тексту й оцінка його складності. Текст має бути не важким, цікавим і не дуже коротким;
- формування комунікативного завдання, яке орієнтує на загальне охоплення змісту тексту;
- самостійне читання тексту "про себе", під час якого студенти намагаються зрозуміти його основний зміст;
- контроль прочитаного й оцінювання.

До завдань навчання читання також відноситься розвиток умінь реферування й анотації текстів і статтей по спеціальності з зарубіжних журналів, оскільки це необхідно і важливо для майбутньої професійної діяльності.

Формування навичок і вмінь читання включає декілька етапів. Спочатку на матеріалі підібраних текстів студентами засвоюються певні лексичні одиниці і граматичні конструкції, оскільки володіння цим матеріалом є необхідним для розуміння прочитаного. Потім студенти працюють вже не на рівні речень і фраз, а на рівні абзацу, тексту, знаходять нову інформацію, ділять текст на смислові частини, дають їм заголовки. На фінальному етапі використовуються абсолютно невідомі тексти. Обов'язково пропонуються завдання, що потребують встановити, в яких реченнях передається головна думка (ідея) абзаців і текстів в цілому, в яких реченнях автор висловлює своє відношення до проблеми, як оцінюєтся в тексті той чи інший факт тощо. Робота завершується складанням плану тексту і скороченням його до 5-7 речень для передачі основного змісту. Таким чином відпрацьовуються дії по вилученню одиниць смислової інформації, інтерпретації прочитаного, скорочення тексту.

У процесі навчання читання значна увага приділяється формуванню вмінь уникати мовних труднощів. Так, наприклад, з тексту виділяються речення, зміст яких можна зрозуміти без розуміння деяких слів. Студентам пропонують передати рідною мовою зміст цих речень, не звертаючи уваги на невідомі лексичні одиниці, якщо зміст прочитаного зрозумілий і без них, оскільки читання, що має на меті загальне розуміння прочитаного, передбачає вилучення найбільш суттєвої інформації, при цьому незнайомі слова, якщо вони не заважають зрозуміти основне, ігноруються.

На роботу з текстом відводиться певний час, який залежить від типу читання. Після читання студент виконує завдання до тексту:

- визначення теми тексту;
- короткі повідомлення про відомі студенту факти, що мають відношення до теми тексту.

Ознайомлююче читання, що направлене на розуміння основної інформації тексту, супроводжується викладом цієї інформації і доповненням її в залежності від знань і ерудиції студентів.

Як зазначалося вище, в першому триместрі ми здебільшого пропонуємо загальноосвітні тексти і тексти з профорієнтацією. Це є певним засобом підготовки до наступного читання спеціальних матеріалів (текстів, статтей) з метою вилучення з них інформації, необхідної для використання у виробничій або науковій діяльності. При цьому студенти отримують такі завдання:

- продивіться текст і визначте, про що в ньому йде мова;
- що вам відомо з даної проблеми.

Для того, щоб вилучити основні одиниці смислової інформації, ми вважаємо за доцільне використати таке завдання:

- знайдіть в тексті речення, які передають його основний зміст, складіть з них резюме прочитаного.

Важливим методичним засобом у практиці читання є проблемні завдання. Такі завдання передбачають творчу діяльність студентів, наприклад:

- прочитайте текст і скажіть, в чому полягає актуальність і важливість подій, про які йде мова;
- доповніть викладені в тексті факти.

Кожне таке завдання має особистісну направленість. Від студента вимагається виразити свою особисту думку, погляд, виразити англійською мовою своє знання про оточуючий світ, поділитися з товаришами інформацією, яка їм невідома тощо. В цьому процесі відображаються особистісні якості студента. Адже відомо, що звертання до особистості студента робить виконання завдань для нього певною мірою особистісно важливими. Таким чином, виникає внутрішній мотив для побудови самостійних висловлювань, які не нав'язані зовні.

Внутрішня мотивація студентів поступово поширюється на весь процес вивчення іноземної мови. Коли вони переконуються в тому, що іноземна мова, в даному випадку англійська, є реальним засобом спілкування, за допомогою якого студент може виразити себе як особистість, вони

починають інакше, ми б сказали, з розумінням, відноситися до всіх етапів навчання, в результаті чого зростає їх активність.

Значне місце посідає також застосування колективних форм роботи на заняттях з іноземної мови. Зокрема, це можуть бути рольові ігри: кожному учаснику надається певна роль: журналіста, іноземного туриста, еколога, менеджера тощо. Група поділяється на пари. Всі отримують різні тексти, що містять до 1000 друкованих знаків. За певний час (10 хвилин) студенти повинні розібратися в основному змісті тексту і скласти коротке "інтерв'ю" англійською мовою. Група слухає, студенти ставлять запитання з метою отримання додаткових відомостей. Потім один зі студентів у формі резюме підводить підсумок змісту "інтерв'ю" з метою довести деталі інформації до тих, хто не все зрозумів. Крім цієї гри, ми застосовуємо також такі ігри, як "пресконференція", "радіопередача".

Існує ще одна форма колективної роботи – "проблемне обговорення тексту". Викладач читає текст і ставить запитання, відповіді на які не містяться у змісті тексту, а є основою для створення проблемної ситуації. Для вирішення поставлених завдань студентам необхідно висловити свою думку, залучивши додаткові дані, інформацію і використовуючи професійну лексику.

Як зазначалося вище, читання професійного тексту може мати на меті складання письмової анотації або реферату тексту. Анотація складається з 2-3 речень, реферат має складатися з 6-8 речень, якщо текст містить 1500-2000 друкованих знаків. Студенти викладають англійською мовою ті відомості, які вони вилучили з тексту і які не відомі решті групи. Таким чином, читання в даному випадку комбінується не тільки з письмом, але й з говорінням.

Спираючись на багаторічну практику викладацькоі роботи у вищому закладі освіти, дозволимо собі поділитися досвідом навчання читання професійної літератури на першому курсі на базі навчально-методичних посібників для студентів факультету еколого-медичних наук.

У наших навчально-методичних посібниках "Focus on Ecology. Part I", "Focus on Ecology. Part II", написаних у співавторстві з Н.М. Філіпповою, і "Focus on Ecology. Starter", написаного у співавторстві з Н.М. Філіпповою і Л.А. Снігур, ми пропонуємо автентичні, професійно спрямовані тексти для читання. Завдання, що пропонуються до них, сприяють формуванню у студентів навичок зрілого читання.

Так, робота з текстом у завданні 12 на стор. 22 – текст "Flood Danger" (" Focus on Ecology. Starter") має на меті складання короткого резюме прочитаного тексту: "Give a short summary on this text, using the following:

This text deals with…
In the first paragraph the author says that…
The author stresses that…
Further on it is pointed out that…
In the next paragraph we read about…
In conclusion the author says that…

("Складіть коротке резюме тексту, використовуючи опори логічного зв'язку:
В тексті мова йде про...
В першому абзаці автор зазначає, що...
Автор наголошує, що...
Далі вказується, що...
В наступному абзаці ми прочитали про...
У висновку автор зазначає, що...")

Використовуючи опори логічного зв'язку, студенти складають резюме прочитаного тексту, вживаючи професійну лексику з теми "Повені. Заходи їх контролю і запобігання".

Мета завдання 12 на стор. 74 ("Focus on Ecology. Starter") – текст " The national park system" – полягає в тому, що після опрацювання тексту студенти мають написати есе згідно із запропонованим планом і презентувати есе в групі. Завдання такого роду, так, як і складання анотацій і реферування текстів і статтей, сприяє не тільки розвитку навичок читання, а також розвитку письма й усного мовлення. Після презентації в групі студенти дають коментарі стосовно прослуханого, часто виникають дискусії, під час яких демонструються знання професійної лексики і вміння побудувати висловлювання, що містять особисту думку.

У завданні 2.5 на стор 13 ("Focus on Ecology. Part II") пропонується: Read the article and decide which of these headlines would be best for it. (Прочитайте статтю і вирішіть, який з цих заголовків буде для неї найкращим). Далі пропонуються три заголовки, з яких студенти після прочитання тексту вибирають той, що найкраще відображає, про що йдеться.

Завдання 2.8 на стор. 15 ("Focus on Ecology. Part II") до тексту "Weather Facts" ("Про погоду") містить такі запитання: What information is new for you? Do you know some other interesting facts about the weather? (Яка інформація є для вас новою? Чи знаєте ви інші цікаві факти про погоду?). Вони спонукують студентів до залучення знань зі спеціальних предметів.

Завдання 3.11 на стор. 90 ("Focus on Ecology. Part II") передбачає відповіді на такі запитання: Must people preserve only nature treasures not paying attention to architectural monuments? What do you know about preservation of the architectural monuments in your country? (Чи повинні люди зберігати тільки природні цінності, не звертаючи увагу на архітектурні пам'ятники? Що ви знаєте про захист пам'ятників архітектури у вашій країні?)

Читаючи текст і виконуючи завдання, студе-

нти порівнюють ставлення до природи й архітектурних пам'ятників у Великій Британії і в Україні, наводять приклади, проводять аналогії, згадують про законодавчі акти із захисту довкілля і культурної спадщини.

Після тексту "A Fairy Tale in Green" (Чарівна зелена казка) ("Focus on Ecology. Part II", завдання 2.6.1 на стор. 45), в якому йдеться про необхідність збереження тропічних лісів нашої планети, ми пропонуємо наступні завдання:

- Library or Internet research work. Find some information on the questions you are interested in (2.5.2) at the library or on the Internet and prepare a report on rainforests, problems connected with them, and measures undertaken to solve these problems. (Завдання 2.6.3, стор. 51, "Focus on Ecology. Part II").
- Write a short essay. Be ready to report your essay to the class. (Завдання 2.6.4, стор. 51, "Focus on Ecology. Part II").
- (Дослідницька робота в бібліотеці або в Інтернеті. Знайдіть інформацію з питань, що вас цікавлять, стосовно тропічних лісів і приготуйте доповідь про проблеми, що пов'язані з ними і засоби вирішення цих проблем.
- Напишіть коротке есе. Прочитайте його в аудиторії).

Тема стану тропічних лісів надзвичайно актуальна для майбутніх спеціалістів з екології, і студенти зазвичай демонструють зацікавленість і активність, виконуючи ці завдання. Вони із захопленням працюють в бібліотеках, вилучають найсвіжіші відомості з Інтернету і готують цікаві повідомлення, презентуючи їх в аудиторії. В ході дискусій, що виникають, студенти обмінюються думками, висловлюють свою точку зору, демонструючи знання як з англійської мови, так і зі спеціальних предметів.

Добираючи тексти для навчально-методичних посібників та складаючи завдання до них, ми керувалися вимогами, що висуваються до текстів професійного спрямування, а метою завдань, зокрема, ставили активізацію творчої уяви студентів, реалізацію досвіду, набутого під час вивчення предметів з фаху.

Отже, спираючись на багаторічний досвід роботи у вищому навчальному закладі та беручи до уваги результати нашого дослідження, ми маємо підставу зробити такі висновки:

- роботу з професійною літературою доцільно починати вже на першому етапі навчання у вищому навчальному закладі;
- значна увага має приділятися правильному добору матеріалів для читання, які повинні містити актуальну, цікаву для студентів інформацію, відповідати їх духовним та професійним запитам;
- завдання до текстів мають бути спрямовані на збудження творчого потенціалу ідивідуума та спонукувати його до використання знань, отриманих під час вивчення англійської мови і спеціальних дисциплін.

Адаптація викладених у статті методів навчання читання професійної літератури на початковому етапі непрофільного закладу вищої освіти є напрямком подальших досліджень у цій

Література

1. Барабанова Г.В. Когнітивно-комунікативна модель навчання професійно орієнтованого читання іноземною мовою в немовному вузі // Іноземні мови. – 2004. – № 1. – С. 29-34.
2. Шерстюк О.М., Шульга І.М. Навчання читання з використанням дидактичних матеріалів для самостійної роботи в старших класах середньої школи // Іноземні мови. – 2003. – № 1. – С.15-19.
3. Методика обучения чтению: Учебно-методическое пособие для преподавателей и студентов педагогических учебных заведений / Сост. Т.П. Сальникова. – М.: ТЦ „Сфера", 2000. – С. 14-21.
4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. – М.: АРКТИ, 2000. – 165 с.
5. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе: Учебно-методическое пособие для вузов. – М.: Высшая школа, 1987. – С. 6-8.
6. Шишкова Г. Як збудити цікавість? // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 1. – С. 65-76.
7. Hutchinson T. and Waters A. English for Specific Purposes. A learning- centered approach. – Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
8. Brenster E. Vocationally Oriented Language Learning: problems, possibilities, perspectives. – OUP, 1994. – 273 p.
9. Згуровський М.З. Стан та завдання вищої освіти в контексті Болонського процесу. – К.: Політехніка, 2004.
10. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities. British Council. Ukraine. Kyiv. 2005.